

Jälleenrakennus ja modernismi

Suomessa siirryttiin 1950-luvulla sodanjälkeisen ajan epävarmuudesta ja ahtaudesta kohti kaupungistuvaa ja teollistuvaa kulttuuria. Vuoden 1938 elintaso saavutettiin 1940-luvun lopussa. Tavarapula jäi taakse ja kulutusyhteiskunta alkoi olla tosiasia. Elettiin kuitenkin suljetussa taloudessa, sillä esimerkiksi kahvin kaupan säännöstely päättyi 1954 ja länsiautojen tuonnin sääntely vuonna 1962. Maa- ja metsätaloudesta toimeentulonsa saavia oli Suomessa vielä vuonna 1960 kolmannes, kun esimerkiksi Ruotsissa heitä oli vain joka seitsemäs. Kaupungissa asuvien määrä ylitti maaseudulla asuvien määrän Suomessa vasta 1971.

Sodan aiheuttamien ongelmien ratkaiseminen näkyi 1950-luvulla suurena asuttamis- ja rakennuttamisaaltona. Kaupunkeihin rakennettiin paljon lähiöitä ja asukkaiden hyvinvointi tuli erityisen huomion kohteeksi. Suunnitteluun ja muotoiluun panostettiin, mikä näkyi esimerkiksi arkkitehtuurin ja taideteollisuuden kansainvälisenä menestyksenä. Maaltamuutto kaupunkeihin kiihtyi 1960-luvulla, minkä vuoksi rakentaminen ja suunnittelu alkoivat tehokkuuden ja nopeuden nimissä muuttua kaavamaisemmaksi ja persoonattommaksi. Yksilön ja yhteiskunnan suhde nousi polttavaksi kysymykseksi. Hyvinvointivaltion rakentamiseen tähtäävässä sosiaalipolitiikassa yksilön rooli ei ollut enää sama kuin agrariiyhteiskunnassa. Yhtäältä pelättiin yksilöllisyyden katoamista ja toisaalta nähtiin vaurautta lupaavan uudenikäisen kaupunkikulttuurin hyvät puolet.

1960-luvun taiteessa reagoiti ympäröivän maailman muutokseen olikin näkyvämpää kuin 1950-luvulla. Kuvataide sai 1960-luvulla myös paljon enemmän julkisuutta, ja taidetta ostettiin enemmän, mitä selittää esimerkiksi kunnallisen taidekiinnostuksen lisääntyminen ja taiteen näkeminen hyvinvoinnin osana. Apurahat mahdollistaneet laki taiteen edistämisen järjestelyistä astui voimaan pitkän väännön jälkeen vuonna 1968.

Rakentamiseen liittyi myös julkinen taide. Seinämaalauksia tilasivat niin suuryritykset kuin kunnat ja valtio ja niissä kuvattiin usein tulevaisuuteen katsovaa jälleenrakentavaa kansaa, jonka juuret olivat perinteisessä maaseutuyhteiskunnassa. Julkisten maalausten ajateltiin sivistävän suurta yleisöä ja parantavan ihmisten elämänlaatua, ja samalla yhteiskunnan ajateltiin hyötyvän sivistyneemmistä kansalaisista. Unto Pusa oli merkittävin suomalaisten julkisten tilojen maalareista. Pusa pääsi sodan jälkeen vuodeksi Legér'n akatemiaan ja sai sieltä vahvistusta ajatukselleen monumentaalitaiteen yhteiskunnallisesta välttämättömyydestä. Sam Vanni oli Pusan läheinen ystävä. Vannin Helsingin suomenkieliseen työväenopistoon maalaama *Contrapunctus* paljastettiin 1960 ja se on ensimmäinen abstrakti julkinen maalaus Suomessa. Ateneumin kokoelmiin kuuluu kollaasimaalauksena toteutettu toisinto maalauksesta. *Contrapunctus* kuvaa Wassily Kandinskyn hengessä ihmishengen voitokasta taistelua kaaoksesta järjestykseen.

Pusa ja Vanni kuuluivat 1956 perustettuun Prisma-ryhmään, jonka jäseninä olivat myös Sigrid Schauman ja Gösta Diehl. Prismalaiset kiinnostuivat värin ja valon merkitystä korostavasta ranskalaisesta taiteesta. Diehl maalasi jo vuonna 1950 sodan kauhuja kommentoineen teoksen *Poltettu kylä*, jonka yhteydet Picasson *Guernica*-maalaukseen (1937) ovat ilmeiset. Ranskan taiteen uusia virtauksia ja nimenomaan ei-esittävää, eli kuten tuolloin sanottiin, ”nonfiguratiivista”, taidetta toivat Suomeen Nykytaide ry ja Artekin galleria. Kansainvälisen konkretistisen taiteen perinteeseen nojautuivat vahvimmin Birger Carlstedt ja Lars-Gunnar Nordström. Carlstedt näki kuvataiteen ja rakennetun ympäristön yhteyden täysin luonnollisena ja totesi, että ”taideteos ei tule mitäänsanomattomaksi, jos se alistuu arkkitehtoniseen kuriin.”

Suurin osa 1950-luvun taiteesta pysyi kuitenkin kaukana äänekkäistä ohjelmajulistuksista ja oli ilmeeltään vaatimatonta ja olemukseltaan itseriittoista. Veikko Vionojan taidokkaat maisemat ja

sisäkuvat näyttivät perinteisen maaseutuelämän nostalgisessa valossa. Ina Colliander uudisti enkeliaiheissa puupiiroksissaan bysanttilaista kuvamaailmaa. Anitra Lucander, Per Stenius ja osin Eva Cederströmkin keskittyivät kubismiin pohjautuvaan kuvanrakentamiseen. Heidän teoksilleen on ominaista tietty ilmavuus ja ehkä niitä on siksi luonnehdittu lyyriseksi abstraktioksi. Tapani Raittila, Tuomas von Boehm ja sittemmin 1960-luvulla graafikko Pentti Kaskipuro välttivät suuria eleitä ja kuvasivat näkemäänsä eleettömän pikkutarkasti siten, että kuvattu todellisuus näyttäytyi lähes unenomaisessa valossa. Raittila ja von Boehm olivat läheisissä yhteyksissä ajan suomalaisen moderniin kirjallisuuteen, jossa korostui kuvamaisen kerronnan merkitys. Se näkyi esimerkiksi Antti Hyryn ja Veijo Meren romaaneissa. Meri oli puolestaan saanut innoitusta kirjoituksiinsa Göran Schildtin 1946 ilmestyneestä Cézanne-tutkimuksesta, koska hän halusi kuvata todellisuutta useasta näkökulmasta ja se ”vaati tekemään puhdasta työtä”.

Suomalaisten ominaispiirteiden lisäksi ajan taiteessa näkyivät myös suuren maailman tapahtumat. Erityisen mielenkiinnon kohteena oli ihmisen mikrokosmoksen ja makrokosmoksen välinen suhde. Sen pohtimiseen vaikuttivat varsinkin solubiologian, perinnöllisyystieteen ja avaruusteknologian alueilla saavutetut harppaukset. Maailman teknistyminen ja ihmisen suhde koneisiin näkyi esimerkiksi Alpo Jaakolan, Kauko Lehtisen ja heidän opettajansa Otto Mäkilän surrealismia lähenevissä teoksissa, mutta erityisesti se ilmeni niin sanotussa informalistisessa taiteessa. Se oli Suomessa erityisen suosittu ilmiö 1960-luvun ensi vuosina. Suosiota selittävät mielleyhtymät luontoon: luontoa lähestyttiin maalauksissa kudoksien ja solukkojen kaltaisina rakenteina tai toisaalta laajoina avaruudellisina näkyminä. Informalismi tulkittiin uudella tavalla toteutetuksi maisemamaalaukseksi ja konkretismiin verrattuna se tarjosi huomattavasti helpomman tavan lähestyä abstraktia taidetta. Kuvanveiston puolella abstraktin taiteen ja suomalaisen luonnon yhdistivät Kain Tapper, Mauno Hartman ja Harry Kivijärvi.

Monet informalistit kuuluivat sittemmin 1964 perustettuun Maaliskuun ryhmään, joka sai paljon julkisuutta osakseen. Eräät ryhmän taiteilijoista, kuten Jaakko Sievänen ja Ulla Rantanen kommentoivat nykyaikaistumista lisäämällä liikkeessä olevan ihmishahmon muuten abstraktiin aiheeseen, kun taas Ahti Lavonen kiinnostui sattuman eteen tuomista teollisesti valmistetuista materiaaleista ja rakensi teoksiaan niistä käsin. Sattumanvaraiseen kaupunkitodellisuuteen tukeutui taiteessaan myös Eino Ruutsalo. Hän oli poikkeuksellisesti opiskellut taidetta sodan jälkeen Yhdysvalloissa ja hän peilasi nykyajan olemusta valon ja liikkeen vilinästä 1960-luvun kineettisissä teoksissaan ja elokuvissaan.

KIRJALLISUUTTA

Tuula Karjalainen, *Uuden kuvan rakentajat. Konkretismin läpimurto Suomessa*. Helsinki 1990.

Johanna Ruohonen, *Imagining a New Society: Public Painting as Politics in Postwar Finland*. Väitöskirja, Turun yliopisto 2013.

Sankaruus ja arki. Suomen 50-luvun miljö. Suomen rakennustaiteen museo (näyttelyluettelo), Helsinki 1994.

Elina Vieru, ”Muodollisesti vapaa – noudattaa silti tyyliä ja tapaa”, näyttelyluettelossa *1950-luku. Vapautumisen aika*. Suomen Taideyhdistys, Helsinki 2000.

Seija Heinäsen verkkojulkaisu <http://ehtiihanpariisiin.keskisuomentaide.fi/artikkelit/kuvataide-suomessa/>